

“Anıtsal Ağaçlar ” yönetimi üzerine düşünceler...

Yücel ÇAĞLAR*

Ülkemizde, özellikle son on yılda kamu yönetiminde, aşılması giderek olanaksızlaşan olumsuzluklar doğal varlık ve ortamların korunması alanında da yaşanmaktadır. Açık ki, bu olumsuzlukların yol açabileceği sorunlar, başka hiçbir alanda karşılaşılamayacak zorlukları, dahası olanaksızlıkları da gündeme getirebilecektir. Başka bir söyleyişle ve iyimser bir değerlendirmeye; yalnızca gündelik sorunları çözümlenmeyi amaçladığı söylenebilecek kurumsal ve yönetsel düzenleme ve uygulamalar “doğa koruma” alanında onarılamayacak yıkımlara yol açabilecektir. Çoğu, deyim yerindeyse, “saldım bayıra Mevla’m kayıra” durumundaki “anıtsal ağaçlar”, bu durumdan göreceli olarak daha fazla etkilenebilecektir. Bu olasılığı en aza indirebilmek için, başlıcaları aşağıda sergilenen olumsuzlukların aşılması; yeni yönetsel yaklaşımların gerçekleştirilmesi yararlı olabilecektir.

i) Egemen yaklaşımda;

- ✓ 1982 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 7. Maddesinde; “*Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır.*” kuralına yer verilmiş olmasına karşın “anıtsal” olduğu düşünülen ağaçlar tek başlarına ele alınmaktadır;
- ✓ “anıtsal” nitelikli olduğu gerekçesiyle belirlenen ağaçların yaş, boy, çap ölçüleri; çok az olarak da görünüm ve tarihsel önemi değişkenleri göreceli olarak daha az önemsenmektedir;
- ✓ 2863 sayılı yasanın 8. Maddesinde yer verilen “*korunma alanı*” yaklaşımı uygulamaya geçirilmemektedir;
- ✓ belirlenen ağaçların içinde buldukları ekolojik, toplumsal ve kültürel koşulları ayrıntılı, özellikle de doğa, toplum, yerleşme yeri vb yönlerden tarihsel anlamı ve önemi gerektiğince ortaya konulmamaktadır; tanıtımında bu özelliklerden yeterince yararlanılmamaktadır;
- ✓ 2013 yılında çıkarılan Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları ile Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmelik’te “tabiat varlıkları” kapsamında anıtsal ağaçlara da yer verilmemektedir.

Bu nedenle, ülkemizdeki “anıtsal ağaçlar”, bir anlamda “değersiz değerler” olarak belirlenmekte, “ancak olanakların elverdiğince” ve rastlantısal olarak korunabilmektedir.

ii) Tanımsal Farklılıklar:

Bilindiği gibi “anıtsal ağaçlar” ile ilgili ilk kapsamlı hukuksal tanım, 1982 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 6/d. Maddesinde, “*Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları*” arasında;

“...Tarihi mağaralar, kaya sığınaklar, özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri, taşınmaz tabiat varlığı örnekleri ...”

biçiminde yapılmış; 7. Maddesiyle de tespit ve tescilin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılması kuralı getirilmiştir. Ancak, 1988 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 10 numaralı kararında;

“Doğal yapısı, ölçüleri ve diğer özellikleri bakımından anıtsal nitelik kazanmış bulunan ağaçlar...”

tanımı yapılmıştır*

---

* Gerek duyulursa yazılabilir

Öte yandan; Türk Standartları Enstitüsü'nün Orman ve Orman Ürünleri İhtisas Grubu tarafından hazırlanan; 11 Nisan 2006 tarihinde TSE Teknik Kurulu tarafından da kabul edilen TS 13137 sayılı "*Anıt ağaçlar-Envanter, seçim kuralları ve işaretleme*" adlı standartta;

"Geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında köprü kurabilecek uzunlukta doğal ömre sahip olan ağaçlardan yaş, gövde çapı, tepe çapı ve boy itibarıyla kendi türünün alışlagelmiş ölçülerinin çok üzerindeki boyutlara ulaşan; ya da, yöre tarihinde, mistik kültüründe ve folklorunda özel yeri bulunan ağaç"

tanımına yer verilmiştir. Böyle iken, OGM'nin 7 Şubat 2013 günü Eskişehir'de gerçekleştirdiği "*Anıt Ağaç Seçimi ve Envanteri*" konulu hizmetiçi eğitim çalışması kapsamında "anıt ağaç" için;

"Yaş, çap ve boy itibarıyla kendi türünün alışlagelmiş ölçülerinin çok üzerindeki boyutlara ulaşan, yöre tarihinde, kültür ve folklorunda özel yeri bulunan; geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında iletişim sağlayabilecek uzunlukta doğal ömre sahip ağaçlar"

tanımı yapılmıştır**.

Kısacası, ülkemizde yaygın olarak benimsenen "anıtsal ağaç" tanımlarında, ayrıntı gibi görünen ancak uygulamada çeşitli sorunlara yol açabilecek farklılıklar vardır. Güncel gelişmeler, yaklaşımlar göz önünde bulundurularak "anıtsal ağaç" tanımı da yenilenmeli; bu tanıma ilgili hukuksal düzenlemelerde de yer verilmelidir.

iii) Yönetmelik Sorunları:

---

* Anımsanacağı gibi, söz konusu kararda bir de aşağıdaki ayrıntılı açıklama yapılmıştır:

- Tarihi olaylarla bağlantısı bulunan yerli ve yabancı ağaç türlerinden her hangi birinin,*
- Güzellik açısından plastik değerde bir görünüme sahip olan veya doğal görünümünden esaslı şekilde sapma göstererek dikkat çekici biçimler (çatal, şamdan, kıvrık, yatay vb.) kazanmış ağaçların,*
- Doğal yaşam tarzı bakımından benzerlerinden farklı gelişme nitelikleri gösteren ağaçların (aynı gövde ve kök üzerinde iki veya daha fazla türün bir arada yaşaması, garip kaynaşma ve birlikte yaşama örnekleri gibi),*
- Endemik ve nesli tükenmeye yüz tutmuş yerli ağaç türlerinden Porsuk (Taxus baccata), Karaçamın endemik varyeteleri, Andız (Archethos drupacea), Finike Ardıcı (Juniperus phonicea) , Kasnak Meşesi (Quercus vulcanica), Şimşir (Buxus sempervirens), Huş (Betula alba, Betula medvediewii), Kazdağı Göknaarı (Abies equi-trojani), Sığla (Liquidambar orientalis), Toros Göknaarı alt türü (Abies cilicica subsp. Isaurica), bazı Akçaağaç alt türleri ve benzeri ağaçların,*
- Kent dokusunu tamamlayan, kant imajına etkisi olan gurup, dizi veya tek ağaçların 2863 sayılı Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kanununun 6. Maddesi uyarınca korunması gerekli anıt ağaç olarak tescil edilmelerine , bu ağaçlar ve koruma alanlarında yapılacak uygulamalar için ilgili koruma kurullarının karar alması gerektiğine,*
- Nesli tükenmekte olan Sığla ağaçlarının doğal alanlarının tespit edilerek, bu alanlara yeni Sığla ağaçları dikmek suretiyle bu sahaların yeniden kazanılmasının Orman Genel Müdürlüğü'ne tavsiyesine,*
- Ulaşım yolları ile meskûn yerler ve yakınlarındaki anıt ağaçların ilgili belediyeler ve Mahalli Orman Teşkilatı tarafından korunmasına özen gösterilmesine, yaşlanmış veya hastalanmış ağaçların hazırlanacak teknik raporlar doğrultusunda kesilerek yerine yenisinin dikilebileceğine"*

karar verilmiştir.

** TS 'de; "anıtsal ağaçlar" için bir de boyutsal anıt ağaç; tarihi anıt ağaç, mistik anıt ağaç, folklorik anıt ağaç, istikbal anıt ağaç, korunmaya değer ağaç ayrımları yapılmıştır.

Anımsanacağı gibi 2011 yılında çevre, orman ve bayındırlıkla ilgili bakanlıklar bir iki ay içinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle, deyim yerindeyse “yaz-boz tahtasına” dönüştürülmüş; gerçekten de sudan sayılacak gerekçelerle yeni bakanlıklar kurulmuş, kurulan bakanlıklar ve görev alanları yeniden değiştirilmiştir. Bu süreçte, 2003 yılında kurulan Çevre ve Orman Bakanlığı’na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, önce 636 sayılı KHK’yla kurulan Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlanmıştır. Ancak, görevleri, bu kez birer ay sonra çıkarılan 644, 645 ve 648 sayılı KHK’larla Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nda kurulan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü arasında üleştirilmiştir. Bu üleştirimin gerekçesi belirsizdir. Ortaya çıkan bakanlıklar örgütlenmesinde;

- i) Tabiat Varlıkları Koruma Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasında;
  - a) *Milli parklar, tabiat parkları, **tabiat anıtları**, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların **tescil, onay ve ilanına** dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek.*
  - b) ...
  - c) *Milli parklar, tabiat parkları, **tabiat anıtları**, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek*

de sayılmıştır (Madde 13/A). Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün Tabiat Varlıkları Şube Müdürlüğü’nün görevleri arasında ise

- d. Anıt ağaç, ağaç toplulukları ve mağaralar ile bunların koruma alanlarının **tescil edilmesi** ile ilgili her türlü iş ve işlemleri yürütmek,*
- e. Anıt ağaç, ağaç toplulukları ve mağaraların **envanter** çalışmasını yapmak ve yaptırmak,*
- f. Ulusal ve uluslararası mevzuat açısından potansiyel doğal değerlere sahip alanlarda anıt ağaç, ağaç toplulukları ve mağaralara ilişkin **araştırma ve inceleme** yapmak veya yaptırmak,*

da sayılmıştır.

- ii) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’ne ise;

*“a) Milli parklar, tabiat parkları, **tabiat anıtları**, tabiatı koruma alanları ve sulak alanların **tespiti**, bunlardan Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tescil edilenlerin korunması, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettilmesi ile ilgili işleri yürütmek ve denetlemek.”*

...

*“ğ) Orman ve orman rejimine tabi yerlerde tabiat parkı, **tabiat anıtı** ve tabiatı koruma alanları ile sulak alanları ve benzeri koruma alanlarının **tescil ve ilanını** yapmak.”*

görevi verilmiştir.

Ancak, bu genel müdürlüğün daire başkanlıkları, dolayısıyla da şube müdürlüklerinin görevleri arasında doğrudan ve dolaylı olarak “anıtsal ağaçlar” ile ilgili herhangi bir düzenleme yoktur. “Anıtsal ağaçlar”, belki zorlama bir yaklaşımla, “tabiat anıtları” kapsamında değerlendirilebilir. Ancak, böylesi bir değerlendirme, zaten iki genel müdürlük arasındaki var olan ve giderek de keskinleşen uzlaştırılmaz nitelikte işlevsel çatışmayı pekiştirmekten öteye geçmez. Bu nedenle, gerçekte, Tabiat Varlıkları Koruma Genel Müdürlüğü’nün varlık gerekçesinin tümüyle gözden geçirilmeli; daha açık bir söyleyişle tüm yetkileri Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’ne devredilerek kapatılmalıdır. Böylece, “doğa” ve “tabiat” gibi isimlerine de yansıyan gülünç bu ikili yapıda ortadan kalkmış olacaktır.

Görüldüğü gibi, temelde aynı sayılabilecek, çok daha önemlisi, deyiş yerindeyse “tek elden” belirlenmesi, planlanması ve yürütülmesi gereken çalışmalar iki bakanlık arasında, en iyimser söylemle “rastgele” denebilecek biçimde dağıtılmıştır. Bu iyimser söylem bir yana bırakılırsa “korunan alanların” geleceği, iki ana görevinden birisi de “şehirleşme” olan Bakanlığın, deyim yerindeyse, “insafına” bırakılmıştır. Bu yapılanma ve görev dağılımı, doğal avlık ve ortamların geleceği yönünden kesinlikle akılcı değildir; karar ve uygulamalarda çözümü güç ya da olanaksız anlaşmazlıklara, çelişkili karar ve uygulamalara, zaten kısıtlı olan kaynakların savurganlığına yol açmaktadır. Bu nedenle; herhangi bir gerekçeyle özel olarak “koruma” altına alınacak (yaygın deyişle “koruma statüsü” kazandırılacak) doğal varlıklar ile her türlü çalışma (belirleme, tescil, ilan, koruma, araştırma vb), niteliği ne olursa, aynı kamu kuruluşu (bakanlık, genel müdürlük, kurum vb) tarafından yapılmalıdır.

Öte yandan, yine bilindiği gibi; ülkemizde “korunan alanların” yönetimi, bu kapsamda doğal varlık ve ortamların korunması tümüyle, hemen hemen hiçbir demokratik katılıma olanak vermeyen bakanlıklara, bağlı kuruluşlar ile ilgili birimlere bırakılmıştır. Böylesi bir yapılanma, özellikle yöre halkının, “koruma statüsü” kazandırılan doğal varlık ve ortamlara, yabancılaşmasına yol açmaktadır. Bu durum, gerçekçi bir envanter yapılması durumunda, sayıları ülkemizde binlerce olabilecek “anıtsal ağaçların” korunması yönünden yaşamsal önemde bir olumsuzluktur. Bu nedenle “anıtsal ağaçların”;

- ✓ 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu’nun 2. maddesinde yer verilen “*Tanımlar*” kapsamında açık bir tanımı yapılmalıdır;
- ✓ araştırılması, belirlenmesi, tescili, ilanı, tanıtılması, bakımı vb teknik çalışmalar yalnızca Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından belirlenmeli, planlanması ve yürütülmelidir;
- ✓ korunmasına yönelik çalışmalar ise yerel yönetimlere (belediyeler, köy ve mahalle muhtarlıklarına, zimmetlenerek ve de tutarı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından her yıl güncellenecek “ecri misil” alınarak bırakılmalı; bu amaçla, belirlenen “anıtsal ağaçlar”; 2001 yılında yeniden düzenlenen 4721 sayılı 715. Maddesinde sözü edilen “*devletin hüküm ve tasarrufu altındaki*” varlıklardan sayılmalıdır;*
- ✓ TS 13137 sayılı “*Anıt ağaçlar-Envanter, seçim kuralları ve işaretleme*” adlı standart yeniden düzenlenmelidir;
- ✓ koruma ve bakım çalışmaları, yörelerindeki istekli ve yeterince de donanımlı gönüllü kuruluşlar tarafından da yapılabilmesi sağlanmalı; bu amaçla çeşitli özendirici uygulamalar (eğitim, yayın, onurlandırma vb) yapılmalıdır.

***

---

* **MADDE 715.-** Sahipsiz yerler ile yararı kamuya ait mallar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Aksi ispatlanmadıkça, yararı kamuya ait sular ile kayalar, tepeler, dağlar, buzullar gibi tarıma elverişli olmayan yerler ve bunlardan çıkan kaynaklar, kimsenin mülkiyetinde değildir ve hiçbir şekilde özel mülkiyete konu olamaz.

Sahipsiz yerler ile yararı kamuya ait malların kazanılması, bakımı, korunması, işletilmesi ve kullanılması özel kanun hükümlerine tâbidir.”